

Катастрофа на шпилі Диявола, або Роман Кальво, чілійський Шерлок Холмс

Альберто Едвардс

Оповідання

Переклад: Лев Олевський

1

Жителі Сантьяго мов вівці: куди пішов один, туди повинні йти й усі. Для прогулянки вони обирають якийсь тротуар Аламеди, від цієї до тієї вулиці, і ніхто не наважиться гуляти по інших. На автомобілях їздять у парк Коусінью, а не в Кінто Нормале. Художники ходять малювати на Ла Контадор, а не в Ренка.

Тож не дивно, що багато гарних куточків поблизу Сантьяго відомі тільки деяким німцям та австрійцям, котрі мають славу людей ексцентричних. Допитливість і бажання милуватися природою — не вельми сильні стимули, щоб збудити від сонноти жителя столиці. З вершини Монта Люсії він може байдуже споглядати долину Мапачо і не відчувати анінайменшого бажання спуститися в неї. Йому скажуть, що там краєвиди — напрочуд гарні й мальовничі, як у Швейцарії і в Тіролі, — та це здасться йому не вартим уваги. Хіба що він спитає, чи багато людей туди ходить. Коли відповідь буде заперечна — здвигне плечима: мовляв, навіщо ж тоді йому туди вирушати?..

В цьому я не схожий на жителів Сантьяго: є в мені щось від географа чи, може, артиста. І це "щось" спонукає мене мандрувати по всіх околицях і куточках. Рідко коли знаходжу я супутників у цих екскурсіях.

Я побував у долині Мапачо завдяки люб'язним запросинам мого друга, який експлуатував мідну копальню в гористій місцевості Лас Кондес. Я був зачарований тамтешньою природою і мав намір іще раз навідати ті місця, — та минули місяці й роки, а мені не випадало нагоди це зробити. В той час я не міг уявити жахливої трагедії, свідком якої став, коли знову вибрався в ті безлюдні місця.

Хуліо Кавада купив автомобіль і хотів його випробувати. Я порадив йому поїхати по дорозі, що вела в Лас Кондес. Вона була нерівна, горбкувата, з численними підйомами і спусками, але водночас добре збудована й збережена.

Хуліо прийняв мою пораду.

Ми домовились поїхати наступної неділі. До нас мав приєднатися Роман Кальво.

Дивним суб'єктом був цей Роман Кальво. Хай читач уявить собі смаглявого чоловіка, невисокого й худого, з чорними очима й невиразним, але проникливим поглядом. При першому знайомстві він багатьом людям здавався божевільним. Недбалий одяг, різкі манери, нервова рухливість усього тіла виказували химерність його вдачі. Роман жив на невеличку ренту і завжди був захоплений якимись неймовірними справами: колекціонував комах, проводив хімічні дослідження, виявляв

неабиякий інтерес до генеалогії та геральдики. Він не опублікував жодної книжки, брошури чи навіть статті. Таким чином, мета його діяльності була загадкою. Разом із тим він знав усе, про що його питали — від родоводу та одруження чілійських сімейств до приготування курчати.

Він був навдивовижу спостережливий. Є люди, які роками мандрують по Європі й навіть навколо світу, але нічого не запам'ятали і нічого не навчилися. А Роман їхав у Ренка й навіть звідти привозив нові відомості та враження.

— Мені ніколи не нудно, — казав він інколи. — У трамваї, на вулиці, в кав'ярні — скрізь я спостерігаю, скрізь бачу щось цікаве... І вчуся, вчуся, вчуся!

Чого ж він навчився?

Всього, що доходило до його вух і що він бачив. Завдяки чудовій пам'яті Роман був чимось на взірць живої енциклопедії. Наприклад, його цікавило, чи коштують стільки-то землі якогось дона; чи багатий був такого-то року урожай картоплі; чи має дружина такого-то рахунок у банку; у якій книжці, газеті чи в якому журналі можна знайти відомості про перешийок Офкі, що говорив дон Перенсехо в парламенті у 1888 році; яка середня вага курячого яйця в Чілі, а яка в Туреччині...

Звичайно, все, що стосується Романа, не є якимось чудом. Чого тільки він не чув за сорок років! І прочитав силу-силенну книжок, журналів, газет. І не забув жодного слова з прочитаного. Отож можна зрозуміти й повірити: Роман Кальво знав дуже багато.

Небезпека полягала в тому, що зовні він здавався дуже неуважним. Йому завжди слід було говорити правду і тільки правду. Якось хтось розповідав про випадок, що трапився з ним у рік революції. Роман слухав мовчки, та тільки-но оповідач пішов, почав виправляти розказане:

— У 1896 році він змальовував цю пригоду зовсім по-іншому...

Другого разу, зайшовши до бібліотеки, ми зупинились біля підшивки газети "Ель Меркуріо".

— Якби-то ці фоліанти могли говорити! — зауважив Роман. — Адже в них записана історія кожного з нас.

Він пам'ятав геть усе, що писалося в газетах: усі зникнення і всі повернення, еволюції й революції, правду й брехню ділових людей і навіть установ, повідомлення про досягнення науки й мистецтва.

Дивна особа! Як уже я казав, коли дивишся на нього, то здається: це хтось із твоїх кривих, бідно вдягнений і вкрай неврівноважений.

2

Дорога із Сантьяго на Лас Кондес спочатку рівна. Недалечко від Апокіндо вона стає трохи похилою. Потім дорога спускається наче у вузький ящик, в глибині якого тече бурхлива річка Мапачо. Подекуди потік піднімається по крутосхилах, а тоді спадає звивистою стрічкою в запаморочливі прірви.

Найнебезпечніше місце — шпиль Диявола. Різкий спад гори, а під ним — стометровий, майже прямовисний спуск, по якому проходить вузька дорога, що

несподівано огинає великий гранітний відріг. Коли проїдеш це місце, паморо— читься голова. Один необережний рух водія автомобіля — і смерть неминуча!..

Коли в неділю після екскурсії ми повернулись на це трагічне місце, Роман Кальво сказав:

— Дивно, але за дванадцять років існування цієї дороги я пам'ятаю тільки два нещасливих випадки.

— Ти часто їдиш сюди? — спитав я.

— Ні, я вперше їду в Лас Кондес, але в газетах повідомлялося... Ну, як ви могли забути цю назву? Шпиль Диявола... Тут загинув візник Хосе Корвалан у грудні 1909 року. Кажуть, він був п'яний. Звідси також відійшов у краще життя Ніканор Сенульведа, шахтар із Лас Кондеса. Він простував із друзями увечері 18 вересня, здається, у рік землетрусу і впав у провалля. Правосуддя не захотіло повірити у випадковість нещастя, і обидва друзі небіжчика ще й досі гниють у в'язниці. Бідолахи! Їх захищав якийсь писака, а може, й адвокат. Та на що здатні буквоїди-юристи в таких ситуаціях? їм слід би було звернутись до фахівця у розслідуваннях...

— До когось на взірць Шерлока Холмса чи Ніка Уїнтонна, — зауважив Хуліо Кавада.
— Але таких у Чілі немає.

— Це правда, — мовив Роман. — У нашій країні люди не заробляють грошей, бо не хочуть. Всі воліють ходити втоптанною стежкою Мавпування — смерть усім справам. Хтось заробив, відкривши кінематограф, і не знайшлося жодного собаки, жодної кицьки, які б не наслідували його, аж поки з'явилося стільки кінематографів, що всі власники розорилися, разом із автором ідеї. Те ж саме сталося в 1899 році з аренами для бою биків, і мене дивує, що й досі немає бодай десятка іподромів. А щоб придумати новий фах, новий оригінальний спосіб життя, то на це ніхто не зугарен...

— Ну й Роман! — вигукнув я. — А чом би тобі не зайнятися приватною детективною практикою?

— Я маю досить коштів, аби прохарчуватися, а запити в мене невеликі, — відповів він. — Крім того, маю улюблену справу. Злочини дуже схожі між собою, і мені відома історія багатьох. Убивці позбавлені ексцентричності. Тисячі обмежуються вульгарним ударом кинджала. Отож і дивно, коли обвинуватили двох бідолах у тому, що вони скинули зі скелі свого друга. Таке можна побачити тільки в кіно.

— Проте, це здається досить проблематичним, — заперечив я.

— Кримінальна статистика говорить інше, — провадив Роман. — Передбачуване вбивство Сенульведи було єдиним зареєстрованим у Чілі, і воно не доведене. Це пояснюється так. Скинути когось у прірву — великий ризик: адже треба пильнувати, щоб самому не впасти, щоб не пішла обертом голова. Я прочитав про це цікаву монографію, написану торік Букгардтом, німецьким фахівцем, який протягом сорока літ вивчав це невідоме питання кримінології. Автор наводить дев'ятнадцять випадків, поміж них — і випадок із Сенульведою. Обізнаний з його фахом, я своєчасно вислав йому вирізки з газет і копію обвинувального акту.

— Знічев'я...

— Треба визнати, що ледарем був сам сеньйор Букгардт.

Не встиг Роман договорити, як наш автомобіль зупинився біля невеличкого заїзду. У цій місцевості з'єднуються течії із Сан-Франціско і Сепо, утворюючи річку Мапачо. Краєвид незвичайний: високі, зрізані під кутом гори, що зусебіч оточують вузьеньку річку Скіфа, чия назва походить від древньої напівзруйнованої каплиці, яка височить на горі й увінчує бухту.

Нас приємно здивувала харчівня в цьому віддаленому місці, чиста, затишна і з майже розкішним меню.

— Я чекаю на обід дона Франсіско Маскаяно, — сказав нам господар. — Весною він щонеділі рано-вранці їздить зі своїми синами в Лас Кондес, а опівдні повертається, щоб устигнути на скачки. Дон Франсіско ніколи не пропускає їх.

Це ім'я враз викликало в мене уявлення про багатство й славу. Дон Франсіско Маскаяно — виходець із давньої колоніальної вельможної родини, але досяг він усього власного працею й твердою волею. Від кривих своїх він успадкував самі лиш надії. Батько його, старий Маскаяно, був один із тих шахтарів, які все життя змагаються з нуждою й живляться ілюзіями. У Чілі пам'ятають похилу шахту "Доротея" в Лас Кондесі. Старий Маскаяно вклав у неї все — до останнього сентаво, сліпо вірячи, що "наступного тижня" до нього прийде багатство.

— В якусь із субот старий Маскаяно заклав годинника, щоб заплатити шахтарям, — сказав Роман, який знав легенду про похилу шахту до найменших деталей. — А втім, інстинкт його не зрадив: Він заповідав синам не кидати роботи в шахті. "Якщо у вас не буде грошей, — заявив він, — сплатіть хоча б патент, на це гроші знайдуться".

— Але, наскільки мені відомо, тепер шахта належить тільки донові Франсіско, — зауважив я.

— Авжеж, — відповів Роман. — Другий брат — Педро — вдало одружився. Оскільки в нього усього було вдосталь, йому набридло робити внески за роботи, які він вважав ілюзорними. І він продав свої права на шахту за копійки.

— Що то значить талант!

— Назвемо це так, якщо ви хочете. Однак дон Франсіско вклав у шахту не лише ту мізерну кількість реалів, що мав. Як тільки вичерпалися всі ресурси, він відкрив у Сантьяго адвокатське бюро і протягом п'ятнадцяти років, прожитих у злиднях, опікувався шахтою. І нарешті досяг!.. Нині зиск од "Доротеї" обчислюється десятками мільйонів!

— Тепер дон Франсіско Маскаяно, — обізвався Хуліо Кавада, — власник трьох гасієнд і багатьох будинків у місті, перший акціонер у всіх акціонерних товариствах Чілі, сенатор республіки.

— І коні його найпрудкіші на всіх іподромах, — докинув Роман. — Ото вже повнота щастя!

— Кажуть, що він викупив в Іспанії титул маркіза де Монте Флорідо, — мовив я, — який належав його предкам колоніальних часів. Гуляє по Європі, хизуючись цим титулом... Сміх, та й годі!..

— А чому? — спитав Роман. — "У країні, куди їдеш, роби те, що бачиш". В Європі краще бути маркізом із грішми, ніж пройдисвітом з самим тільки фамільним титулом. І якщо дон Франсіско Маскаяно може оплатити всю розкіш і всі вигоди, він має право дозволити собі... Тим паче, що титул справді належить йому: адже він — прямий нащадок дона Хав'єра де Маскаяно, останнього з маркізів.

Я хотів був відповісти, але біля заїзду зупинився автомобіль дона Франсіско Маскаяно.

Багатий власник шахти, завзятий спортсмен, він сам вів шестимісний "паккард". Це був чоловік років п'ятдесяти п'яти, з обличчям суворим, енергійним, але водночас шляхетним і добрим..

Троє хлопчиків, йайстаршому з яких було років дванадцять, а найменшому — сім, сиділи в машині. Це були діти маркіза.

Поки вони обідали, ми, прилаштувавшись за скромним столиком, далі говорили про прибулого і його казкове багатство.

— Це недільне гуляння для дона Франсіско — щось на зразок побожності, — сказав Роман. — Йому до вподоби раз на тиждень згадувати біля входу в шахту "Доротея" роки боротьби і нестатків. Поки була жива дружина, вона завжди супроводила його, а тепер він бере із собою наймолодших членів родини.

3

Вже перейшло за другу пополудні, коли ми зібралися повертатись у Сантьяго. Дон Франсіско із синами випередив нас. Ми бачили, як його автомобіль зник за першим поворотом дороги, рухаючись із середньою швидкістю.

— Хоч би який вправний був водій, — зауважив Роман, — він ризикує, коли везе по небезпечній дорозі своїх дітей.

Ми проїхали шпиль Диявола зі швидкістю п'ятнадцять кілометрів на годину. Через якихось сто метрів від критичного місця Роман, що весь час мовчав після того, як ми від'їхали від каплиці, доторкнувся до плеча Хуліо Кавади.

— Коли твоя ласка, зупини на хвилинку автомобіль, — попросив він. — Здається, я щось побачив.

Він страшенно зблід.

Ми вийшли з машини й пішли слідом за Романом угору по дорозі.

Підійшовши до крутого повороту, що увінчував смертельну прірву шпилю Диявола, Роман зупинився й почав вивчати дорогу.

— Леле! — раптом вигукнув він. — Я не помилився. Тут сталася жахлива катастрофа!..

Ми запитально подивилися на нього.

Роман зняв капелюха.

— Автомобіль дона Франсіско Маскаяно впав у це страхітливе провалля, — промимрив він. — Ми їхали по його слідах, я дивився на них майже мимохіть. Зненацька сліди зникли... Ось чому я попросив Хуліо зупинитись. У мене з'явилась надія, що безталанник поїхав по бічній дорозі... Але такої тут не виявилось! Та зараз

сумнівів уже нема... Подивіться!

І він показав на землю.

Сліди чотирьох коліс автомобіля йшли рівною лінією до самісінького краю прірви, а тоді зникали.

Ми мовчки презирнулися.

— Автомобіль не повернув своєчасно, — сказав Хуліо. — Дивно!

— Можливо, несподівана судома, — мовив я, аби тільки не мовчати.

— Можливо, — кивнув головою Роман. — Справді, немає іншого пояснення. Подивіться... Тут не було неправильного розрахунку. Автомобіль навіть не звертав — він їхав прямісінько до прірви. Судома, самогубство... Напад божевілля... Все це ймовірне. Незабаром ми дізнаємось про справжню причину.

Роман зі спритністю кицьки почав спускатись у провалля по менш крутих схилах. Хуліо і я з великими труднощами рушили за ним — адже спритністю ми не відзначалися.

— Послухай, Хуліо, — сказав Роман трохи згодом, — чому б тобі не проїхати до поста? Тут поблизу є один... В Арраяні. Треба повідомити також слідчі органи.

Хуліо послухався, а ми з Романом спускалися далі.

Річка Мапачо, що набухла від недавніх дощів, гриміла по дну ущелини.

Минула добра чверть години, поки ми дісталися до плаского місця. І незабаром знайшли те, що шукали.

Біля підніжжя крутої скелястої стіни, поміж кущів, лежав розтрощений на шматки розкішний "паккард" дона Франсіско. Чотири тіла — чоловіка й трьох дітей — залякли й розтерзані, лежали на круглястій ріні, якою звичайно бувають усипані береги чільйських стрімких потоків.

Роман, геть приголомшений, хоч він і намагався це приховати, оглядав жахливі останки.

— Смерть настала відразу, — мовив він нарешті. — Якби ми виявили бодай найменші ознаки життя хоч у котрогось з дітей, усе було б інакше.

— Чому? — спитав я.

— Може, нам удалося б врятувати його, — відповів Роман, якусь мить помовчавши. — Що ж, почекаймо приїзду поліції. Залишимо все так, як є... Дослідження найдрібнішої деталі може пролити світло на причину катастрофи.

— Судома, самогубство, напад божевілля, — сказав я, повторюючи Романові слова. — Як це розгадати?

— Хто знає, — зауважив Роман. — Водій може втратити кермо і з інших причин... Я, природно, не все ще обдумав... Гострий камінчик на дорозі — і машину заносить. Хіба такого не буває? Треба сказати це поліції.

Цілу довгу годину ми перебували в цьому трагічному місці поряд із трупами, єдиними останками блискучого й щасливого життя.

Нарешті долинув шум кроків. Це був Хуліо Кавада з поліцейськими.

З допомогою комісара й двох агентів ми заходилися оглядати кожну деталь на місці

катастрофи.

— Рольовий механізм тут ні при чому, — заявив Роман. — У всякому разі, немає ніяких слідів того, що він зіпсувався...

Ми вже зібралися вирушати, полишивши на поліцію турботу по транспортуванню трупів, коли Роман помітив якийсь предмет, що на нього я не звернув уваги. Він нахилився, підняв його й поклав у кишеню.

Ми вийшли на дорогу. Роман, чимдалі більш стурбований, попросив нас затриматись ще трохи. Він ходив туди й сюди, знову оглядаючи місце, де трапився нещасливий випадок. Потім вийняв записника і зробив у ньому якісь нотатки.

Ми не квапили Романа. Поки він переходив з одного місця на інше, я помітив: кишеня в нього відстовбурчилась.

— Що ти засунув у кишеню? — спитав я.

Роман витяг великий шматок кварцу з нерівними краями, схожий на каміння із шахти, як здалося нам, профанам.

— Це камінь, кинутий у дона Франсіско, — відповів він. — Може придатися...

— Але ж ти підібрав його там, унизу, — зауважив я.

— Так. Проте цей камінь не відшліфований, як інші в проваллі. І це не граніт, а кварц. Він був в автомобілі. Коли автомобіль перекинувся, камінь упав на землю. Щодо цього я не маю анінайменшого сумніву.

— Ти гадаєш, що це важлива знахідка? — спитав Хуліо Кавада.

— Можливо, надзвичайно цінна! — відповів Роман.

Удруге чи втретє за цей трагічний день мені здалося, що на його обличчі лежить вираз якоїсь двозначності.

4

Минуло три або й чотири дні. Преса повідомила про катастрофу на шпилі Диявола з безліччю непотрібних, ба навіть шкідливих деталей, з допомогою яких газетярі звичайно намагаються задовольнити нездорову цікавість публіки, жадібної до сильних вражень.

Якось увечері, коли я йшов до клубу Спілки, мене наздогнав Роман.

— Ти підеш зі мною в суд? — спитав він без будь-якої передмови. — Хуліо Кавада також буде там.

— Є щось нове?

— Багато... Ти, послухавши, складеш свою думку. Йдеться про смерть дона Франсіско Маскаяно і його дітей. Твої свідчення й свідчення Хуліо будуть вирішальними.

— Але ж я нічого не бачив! — здивовано вигукнув я. Роман усміхнувся.

— Скажи краще, що ти бачив майже все, але не вмієш спостерігати. Це зрозуміла річ. Я тримаю всі нитки, але потрібне твоє свідчення.

— Та я не знаю, що свідчити!

— В тебе не така гарна пам'ять, як у мене, однак я певен — ти відповіси на всі запитання судді. Йдеться про факти, яких ти не міг забути. Мене вражає, що вони не

привели тебе до очевидного.

На суді ми зустрілися з Хуліо Кавада, якого супроводив високий блондин у жалобному вбранні.

— Присутній тут сеньйор дон Антоніо Маскаяно, — сказав суддя, — хоче дізнатися про всі деталі трагічного випадку, що позбавив його дядька — дона Франсіско Маскаяно. Як найближчий родич і спадкоємець небіжчика, він заявляє, що не заспокоїться, поки в цій справі не буде з'ясовано геть усе. А зараз я повинен додати, що завдяки сумлінному співробітництву сеньйора Романа Кальво можу підтвердити сеньйорові Антоніо Маскаяно: ясність буде цілковита й повна, якщо ваші свідчення співпадуть.

Сеньйор Маскаяно люб'язно привітався до нас.

— Я знаю цих панів, — мовив він. — А сеньйор Фуенсаліда, до того ж, був моїм товаришем по навчанню. Дякую за сумну послугу, яку ви зараз мені зробите.

— Сеньйоре Кальво, — повів далі суддя, — ви можете говорити.

Роман підвівся і спокійно, неголосно, майже з усмішкою заявив:

— Дон Франсіско Маскаяно та його діти впали у прірву на шпилі Диявола в неділю 12 жовтня 1913 року о другій годині п'ятнадцять хвилин пополудні не випадково. Було скоєно злочин. Я можу назвати злочинця. Це присутній тут сеньйор дон Антоніо Маскаяно.

Дон Антоніо схопився з місця.

— Брешеш, шельмо! — вигукнув він.

Суддя задзвонив, закликаючи до порядку.

Дон Антоніо сів. Він був блідий, аж жовтий.

— Вам дадуть слово згодом, — сказав суддя.

— Не дивують мене ні впевненість, — знову озвався Роман, — ні зарозумілість, ні нахабство людини, яку я щойно обвинуватив. Злочин було добре продумано, і якби ми випадково не опинились на місці трагічної пригоди, сеньйор Маскаяно безкарно скористався б у цьому житті плодами свого злочину...

— Прохання до свідка, — урвав Романа суддя, — щоб він обмежився наведенням вагомих доказів.

— Це переважно моральні докази, — відповів Роман.

— Я уявляю собі... — промимрив дон Антоніо. Він тремтів, губи в нього сіпалися, очі блукали.

— Я кажу — "переважно", — повторив Роман. — Проте маю й речові докази, вельми переконливі.

— Далі, — підохотив його суддя.

— Життя дона Франсіско Маскаяно добре відоме всім нам. Дружина його померла. Лишилося троє синів. І ось він загинув на шпилі Диявола; разом із ним впали у прірву й теж загинули всі його сини. Спадкоємців не залишилося.

Звідси — величезне багатство дона Франсіско повинне було перейти єдиному рідному його племінникові — дону Антоніо. Злочин, звичайно, приніс би йому користь.

Це перше припущення...

Минуле дона Антоніо не було щасливим. Пани знають це, як і я. Успадкований чималий статок він змарнував у Парижі — в картярнях і будинках розпусти.

Звиклий до гультяйства і розкоші, він повернувся у Чілі майже без коштів. Пробував відновити статки на біржі, але втратив там усе. Бували дні, коли він сам прав собі сорочку, яку носив, — але не міг обійтися без автомобіля, не міг відмовитись від гри на іподромі, від дорогої вечері. І, нарешті, сталося непоправне лихо: він утратив залишок репутації й звичку трудитися. Всі ви бачили його падіння! Останнім часом він проводив дні і ночі в кав'ярні, очікуючи, що хтось почастує його келихом вина, запропонує сендвіч або іще щось. Я не хочу заглиблюватись у ще дрібніші деталі.

Але що справляло найбільше враження? Треба було послухати його! Не маючи часом двадцяти сентаво за душею, він жив мріями про багатство. Пристрасть до грошей і легковажність у їх витрачанні — характерні його риси. І те, що ми бачимо зараз, свідчить, до чого можуть довести людину безрозсудна уява, жадоба втіх, гультяйство й неробство.

Дон Антоніо Маскаяно не думав про роботу. Він знав: якщо зникнуть чотири особи — його дядько й діти цього дядька, — він успадкує десятки мільйонів, покине свою вбогу квартиру й повернеться до Парижа вже багатим, із титулом маркіза, братиме участь у найпишніших святах життя. Я запитую всіх, хто його знає: чи міг би він устояти перед такою спокусою?

Всі мовчали.

Нарешті озвався дон Антоніо.

— Я не знаю, до якої межі має право цей сеньйор ображати мене в тій формі, в якій він це робить, — мовив він до судді. — Він наголошує на моїх злигоднях і бідності, аби привинити мені найпідлішу дію без будь-якої поважної підстави, крім однієї: я бажав бути багатим. Але ж цього бажають усі люди...

Роман не збентежився. Він сказав так само спокійно:

— Я хочу пояснити до кінця те, що назвав моральними доказами. Визнаю — самі по собі вони нічого не важать. Але обвинувачення, яке я збираюся виголосити, таке серйозне, що слід було насамперед довести цьому сеньйорові й панам, які тут присутні: відомості про минуле дона Антоніо Маскаяно не є неймовірними.

А зараз я розповім вам про трагічні події так, як вони відбувалися насправді. Сподіваюсь, що не обмину жодної деталі.

Отже, ідея усунути дона Франсіско Маскаяно і його дітей, тобто всю родину, заволоділа доном Антоніо Маскаяно.

Обвинувачений усміхнувся.

— Підходимо до сфери гіпотез, — кинув він.

— Ви самі судитимете про це, — провадив Роман. — Отже, я сказав, що дон Антоніо повинен був бажати смерті дону Франсіско та його дітей. До того ж, у такій формі, аби скористатися статтею 79 Цивільного кодексу. Думав він чи не думав про третіх осіб, цього я не зміг з'ясувати. Головне — це те, що він нарешті вирішив завдати нищівного

удару власною рукою.

Дон Антоніо, звичайно ж, знав про недільні прогулянки дона Франсіско із трьома його синами. Знав він і дорогу, по якій ті завжди їхали. Він не раз зустрічав їх, коли зі своїм другом Феліксом Урбістондо простував до джерела Майтенес, куди мав звичку ходити снідати в неділю. Свідчення дона Фелікса і його водія, які приїздили на автомобілі, не викликають ані найменших сумнівів.

Щоб здійснити задуманий злочин, дон Антоніо вирішив змінити зовнішність. Він не міг вчинити інакше. Якби хтось із сусідньої місцевості впізнав його на місці передбачуваної події, це викликало б підозру.

Роман рвучким рухом підняв газету, що лежала на столі судді — під нею були якісь речі.

— Сеньйоре Маскаяно, ви впізнаєте цей плед, цей капелюх, ці штани і цю фальшиву бороду? — спитав він глухим голосом.

Це був удар без промаху. Дон Антоніо Маскаяно кинув нестямний погляд на речі, що лежали на столі, і впав на стілець, майже непритомний.

— Мені здається, — мовив Роман, — що моральні докази наведено.

Якусь хвилину в залі панувала мертва тиша.

— Кажіть далі, — нарешті мовив суддя.

— Отже, Антоніо Маскаяно переодягнувся й вирушив на місце злочину. Воно, поза всяким сумнівом, було обране заздалегідь. Адже дорога робить на шпилі Диявола такий різкий поворот, що багато хто з автомобілістів зупиняється, перш ніж проїхати критичне місце, боячись зіткнення з іншим автомобілем. Бо внизу — стометрова прірва... Однак дон Франсіско Маскаяно був не надто обачний. Він обмежувався тим, що кілька разів натискував на клаксон... Злочинець добре знав, що на цій ділянці дороги досить однієї незначної похибки в керуванні автомобілем, аби впасти із стометрової висоти. Знав він і те, як зробити, щоб за зовнішніми прикметами це вважалося випадковою катастрофою. Я зрозумів це, згадавши замітку, надруковану в "Ель Меркуріо" 22 квітня 1894 року, чотирнадцять літ тому. Я пам'ятаю її всю. Ось що в ній написано:

"Безглуздий і ниций замах. Вчора ввечері при відправці зі станції Ла Калера пасажирського поїзда № 14 на його кондуктора дона Базіліо Арратія було вчинено жорстокий замах, який, за щасливим збігом обставин, не мав трагічних наслідків. У ту мить, коли сеньйор Арратія переходив з вагону першого класу в другий, камінь, кинутий вправною рукою, легко поранив його в щоку. З деякого часу особи, що належать до покидьків суспільства, діставали безглузде задоволення не тільки від кидання каміння в поїзди під час руху, а й від стрільби з рушниці. Але в цьому випадку ми з гірким подивом мусимо зазначити, що злочинцем був юнак із шляхетної родини, якого кондуктор Арратія недавно висадив, п'яного, з поїзда. Отже, йдеться про помсту.

А. М. — ініціали юнака, випадково затриманого на станції стрілочником Сетіно Поблето під час здійснення підлого замаху".

В архіві суду Кілоти виявлено документ: вирок — три місяці ув'язнення. За цей та

інші вчинки Антоніо Маская— но — а то був саме він — заслужив титул "майстра з кидання каміння".

Справді, треба віддати належне його влучності. Він убивав куріпок на льоту, поцілив в обличчя машиністові поїзда під час руху з п'ятнадцятиметрової відстані. То що ж незвичайного в тому, що він оглушив каменем свого дядька, який вів машину по небезпечній дорозі, можливо, на мінімальній швидкості?

Злочин було ґрунтовно обмірковано. Всі мали розцінити його як нещасливий випадок. Моя чудова пам'ять — ось що згубило сеньйора Маскаяно. Коли я обстежував дно провалля, де сталося лихо, то звернув увагу на цей ось камінь. Мої друзі, присутні тут, безперечно, впізнають його.

Роман вийняв з кишені шматок кварцу, що його показував нам на шпилі Диявола.

— Таким чином, сеньйоре суддя, — мовив він, — ми маємо знаряддя злочину. Цей камінь разом із автомобілем упав на дно провалля, і там я знайшов його. Пани можуть засвідчити це. Годі помилитись: адже русло Мапачо — це гранітне каміння, округлене водою; а наш камінь — кутастий, і, якщо я не помиляюся — це кварц. Побачивши його, я зрозумів: хтось приніс його туди. Коли і як? Зовсім недавно, бо він був брудний, у землі і в поросі. Проте не минуло двох тижнів, як у Мапачо прибула вода, що заповнила все русло. Можна було припустити, що хтось скинув камінь зверху. Ця думка почала турбувати мене. Я згадав, як дивно автомобіль упав з висоти. Мої друзі, як і я, бачили його сліди: вони вели просто до провалля. Водій не повернув убік! Спершу ми гадали, що його схопила судома, що в нього був раптовий напад божевілля, і він учинив самогубство. Однак коли я знайшов камінь, у пам'яті моїй зринули відомості, вміщені в замітці, надрукованій колись у "Ель Меркуріо". Дивний збіг!.. Антоніо Маскаяно був автором ідеї про замах, завдяки якому він став би мультимільйонером. Нема потреби повторювати — я цілком певен у тому, що стверджую.

Проте я не втаємничив до пори до часу моїх друзів у відкриття, що його зробив. Слід було зв'язати всі нитки цієї справи.

Антоніо Маскаяно був надто хитрий, щоб не вжити застережних заходів. Вирушаючи на місце злочину, він подбав про те, щоб змінити свою зовнішність. Піший франт у цій глушині звернув би на себе увагу. Не міг він також покластись на візників і на автотранспорт. Він конче мусив прибрати якоїсь личини.

Це не так легко, як уявляють собі люди, що ніколи не задумували і не коїли злочинів. Будь-яке перевдягання завжди залишає сліди...

Маскаяно жив сам у маленькій квартирі на початку вулиці Санто Домінго. Це мало для нього переваги. В своїх кімнатах він міг робити все, що хотів, не боячись цікавих свідків. Він вийшов з дому перевдягненим, очевидно, перед світанком і повернувся, знявши фальшиву бороду та одяг. Так, у всякому разі, я передбачав, і мої передбачення підтвердилися.

Я попросив у начальника служби безпеки двох таємних агентів і почав стежити за будинком. Маскаяно, ясна річ, повинен був обмірковувати, як замести сліди злочину. Він не наважився спалити своє маскарadne вбрання — адже запах міг викрити його перед

сусідами знизу. Я припускав, що він викине речові докази в сміття, тож наступного ранку, перебравшись жебраком, обшукав ящик на сміття. Нічого не знайшов. Злочинець був дуже обачний.

Багато людей навідало того дня нового мільйонера. Я помітив серед них кількох персон, які ще напередодні з ним, либонь, і не віталися.

Увечері Антоніо Маскаяно вийшов, несучи під пахвою згорток. Спочатку він простував по Мірафлорес до вулиці Есмеральда, потім по Росас до рогу Бандера, а звідти пішов до річки. Вулиці в цей час були безлюдні. Агенти і я стежили за ним на відстані.

На мосту Маскаяно зупинився, зиркнув в один і в другий бік і, переконавшись, що поблизу нікого немає, кинув згорток з одягом у води Мапачо, яка понесла його з великою швидкістю.

Ми не могли встежити за згортком. Там, де рівень води спадав, русло Мапачо зникає в пісках трохи нижче Сантьяго. Вдень ми вирушили на пошуки речей, викинутих Антоніо Маскаяно у річку. Нам не довелося довго шукати. Якщо хтось має сумнів — прошу, погляньте!

Злочинець сидів приголомшений, мовби прикипівши до стільця. Зненацька він випростався.

— Докази цього сеньйора — не більше, як картковий домочок! — вигукнув він. — Камінь? Камінь міг упасти в провалля, скинутий тим самим автомобілем під час падіння. А старий одяг і фальшиву бороду міг залишити в руслі Мапачо будь-хто. Решта — перекручені вигадки, які не мають під собою ніякого ґрунту.

Злочинець запалився.

Роман, вислухавши його, знизав плечима.

— Не сурміть перемогу передчасно! У мене є в резерві важка артилерія. Отже, автомобіль скинув цей камінь у провалля? Дозволю собі твердити, що це неможливо. Єдина кварцова жила, що тут залягає, не перетинає дороги і не тягнеться вздовж неї; вона — за сто метрів од місця злочину, біля купи мильних дерев.

Ви не можете заперечувати, що цей одяг і борода належать вам. Донья Трансіта Васкес, власниця крамнички в Санта Філомені, продала вам плед і тканину, з якої ви пошили штани. Ви розкроїли й пошили їх самі, у себе вдома. Це видно з першого погляду: у кравецькій справі ви не мастак. Подивіться на ці шви, на ці нерівні складки...

І на завершення я апелюю до сеньйора судді. Накажіть цьому панові прилаштувати собі у вашій присутності фальшиву бороду.

— Я не блазень, — промимрив Маскаяно.

— Відмова зашкодить вам, — сказав суддя.

Тоді злочинець, силувано посміхаючись, — немов одягнув жахливу машкару, — почепив бороду.

Роман обернувся до нас.

— Ви впізнаєте цю людину? — спитав він.

Я намагався щось пригадати, але дуже невиразно.

— Ти пам'ятаєш що-небудь про художника Моліну? — вів далі Роман.

Це був промінь світла.

— Так, — відповів я, — в неділю, коли ми йшли у Лас Кондес, то здивалися з цією людиною. Її гарна борода і неохайний одяг привернули мою увагу. "Чудовий тип для жанрової сцени", — зауважив я. Тоді Хуліо Кавада розповів про художника Моліну.

— Повтори, — попросив Роман.

— Кавада сказав, що якимось Моліна зустрів на одній із вулиць у Сантьяго жебрака з розкудланою білою бородою, який видавався йому чудовою моделлю. Він дав жебракові п'ять песо й попросив його позувати для картини. Той прийшов у призначений час, але... чисто виголений! Він хотів мати пристойний вигляд...

— Так, — мовив Хуліо Кавада, поглянувши на злочинця. — Я розповів цю історію минулої неділі по дорозі в Лас Кондес.

Антоніо Маскаяно зірвав бороду, яка викривала його.

— Чого варті оці казочки, що їх тут виповіли правосуддю! — вигукнув він.

— Ви знаєте, що закон визнає серйозні, чіткі та узгоджені докази? — сказав Роман.

— Ні? То ви дізнаєтесь про це, коли прочитаєте свій вирок.

Антоніо Маскаяно звільнив правосуддя від своєї страти. Через два тижні після подій, що я їх змалював, він повісився в камері.

Джерело: Книга пригод. Випуск 3. Київ, Веселка, 1989

Переклад: Лев Олевський